

ŞEHİRİYAR'IN HAYATI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

Şahamettin KUZUCULAR

1906 - (ö. 18 Eylül 1988) Asıl adı Muhammed Huseyin Behcet-i Tebrizî olan şair, şiirlerinde kullandığı Şehriyar mahlası ile tanınır. Azeri Türklerinden olan İranlı şair, şiirlerini hem Azeri Türkçesi, hem de Farsça yazmıştır.

İran Türklerinden olan Şehriyar, 1906'da Tebriz'de doğdu. Babası Mirismail Ağa Hoşgenabî, bir avukat ve hattattır. İlköğrenimini doğduğu şehirde tamamlayan şair, Medrese-i Talibiye'de aldığı Arapça ve Arap edebiyatı eğitiminin yanı sıra, Fransızca öğrendi. Çocukluk yılları baba yurdu olan Karaçemenin Hoşgenap kasabası Heydarbaba köyünde geçmiştir. Köyleri adını eteklerinde kurulduğu Heydarbaba dağından almıştır. Orta Okul'dan sonra Tahran'a giderek liseyi bitirmiştir. 1921 yılında Tahran'a gelerek Dar-ül Fünun okulunda tıp eğitimi almaya başlar. Şehriyâr, doktorluk eğitiminin son sınıfında sonu olmayan bir aşka tutulur, 1924 yılında aşkının peşinden Horasan'a gider ve tıp fakültesinin son sınıfından mezun olamadan ayrılır. 1935 yılında Tahran'a geri dönerek memuriyet hayatına atılıp, İran Ziraat Bankasında çalışmaya başlar.^[1]

Şairliğinin ilk zamanlarında “Behcet” mahlasını kullanmış, sonraları iki defa Hâfız falına bakarak kendisi için bir mahlas istemiş, faldan aşağıdaki iki beyit çıkınca, mahlasını “Şehriyâr” olarak değiştirmiştir.

“Felek devlet zikkesini Şehriyâr'ların adına bastırdı.

“Kendi memleketime gidip kendi Şehriyâr'ım olayım.”

Şehriyar önsözünü dönemin bilinen şairlerinden olan, Nafisi ve Muhammed Tağı Bahar'ın yazdığı ilk şiir kitabını 1929 yılında yayınladı.

Şehriyar 1934 yılında çok sevdiği babasını kaybedince ruhsal bir bunalıma girmiştir. Babası Hacı Mir Aga Hoşgnâbî 1934 yılında ölmüş ve Kum şehrine gömülmüştür.^[2] Babasının ölümü Şehriyar için son derece zor gelmiş ve bunalıma kapılmıştır. Bu sıkıntılı yıllarını atlatmasında annesinin büyük yardımı olur. Bu ıstıraplı ruh halinin tesiri ile çocukluk yıllarının geçtiği bölgeye gider ve doğduğu yerlerin çok değiştiğini görür. Annesinin de Şehriyar'a Farsça değil kendi dilinde şiirler yazmasını arzu etmesinden dolayı Heydar Baba'ya Selam şiiri doğacaktır. Şehriyâr, genç yaşında evlendi. Bu evlilikten bir kızı oldu. Çalıştığı bankadan emekli olunca daha sakin bir hayat sürmeye başladı.

Şiirlerinde şair Hafız, Sadi, Fizuli, M.P. Vaqif, M.E. Sabir'den etkilenmeler mevcut olan şair, ana dilinde kaleme aldığı Heydar Babaya Salam şiiri ile Türkiye'de ve Sovyetler Birliğindeki Türk Cumhuriyetlerinde de büyük bir üne kavuştu. Şehriyar İran'da 1979 yılında yapılan İslam devrimini destekledi. Haydar Baba'ya Selam şiirinin 76 kıtalık birinci bölümü 1964'te Ahmet Ateş, 49 kıtalık ikinci bölümü de 1971'de Prof.Dr. Muharrem Ergin tarafından ülkemizde yayınlanmıştır.

Birinci Pehlevî iktidarında Şehriyar, Horasan'a sürülmüş; ikinci Pehlevî hükümeti döneminde ise örtülü muhalefeti dolayısıyla korkular içinde hep tedirgin yaşamıştır. 1979 yılındaki İran devrimini desteklediği bilinmektedir. “Humeyni İnkılâbı”ndan sonra dindarlığından ilham alarak din yolundaki bilgisizlik ve kayıtsızlığa karşı Azeri Türklerinin suskuluğunu ana dillerinde neşriyatın olamamasına bağlar. Bu sebeple inkılâbın ilk yıllarında çıkmaya başlayan yirmi beş yıldan beri yayınına sürdüren Varlık dergisini “Türkçenin Azatlık Kuşu” olarak vakfederek alkışlar. Şehriyar, çocukluk ve ilk gençlik yıllarında Kaçarların yıkılışına ve Meşrutiyet hareketine; gençlik ve orta yaş döneminde I. ve II. Pehlevî idaresine ve ihtiyarlık döneminde ise 1979 inkılâbına tanık olmuştur.^[3]

Türk dünyasının özellikle de Azeri şiirinin en büyük şairlerinden birisi olan Şehriyar, asıl ününü Farsça şiir söyleme sahasında yakalamış olmasına rağmen, Türk dünyasında tanınmış olmasını “Haydar Baba'ya Selam” şiirine borçludur. Şairin dört ciltten oluşan külliyyatının dördüncü cildi, Türkçe şiirlerinin toplandığı kitaptır. Bu ciltte toplam 74 şiir yer almaktadır. Şehriyar'ın Türkçe divanında göze çarpan en önemli özellik, hiç şüphesiz onun kendi halkına, adet, gelenek-göreneklerine, anadili olan Türk Diline önem vermiş ve üstün görmüş olmasıdır. Örneğin, “Türk'ün Dili” isimli şiirinde bunu açıkça dile getirmektedir. “Haydar Baba'ya Selam” manzumesi iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümü, ilk defa 1331/1952 yılında Tebriz'de “Hakikat Yayınevi” tarafından basılmıştır. İkinci bölümü de ondan kısa bir süre sonra basılıp yayınlanmıştır. Birinci bölüm 76 kıtadan, ikinci bölüm ise 49 kıtadan ibarettir. Dr. Yusuf Gedikliye göre Haydar baba'ya Selam adlı şiiri 1953 te yazılmış, 1954 te basılmıştır. ^[4]

Muharrem Ergin, “Haydar Baba'ya Selam” manzumesinin tümünü, bu şiire nazire olarak yazılan bir kısım şiirlerle birlikte 1971 yılında “Azeri Türkçesi” adıyla yayınlamıştır. İran’da ün kazanmış bundan dolayı da çağdaş dönemin Hafız’ı olarak bilinmektedir. Türkçe konuşan halklar arasında tanınmasıyla şiirleri dilden dile dolaşıp şarkı ve türküler halinde sazlar eşliğinde okunur. Azerbaycan ve Türk edebiyatı için Şehriyâr, her şeyden önce “Haydar Baba” şairidir. Bu eserin kaleme alınması, hem şairin hayatında bir dönüm noktası hem de Azeri Edebiyatında yeni bir merhalenin başlangıcı oldu. Halk arasında sahip olduğu bu derin ve sarsılmaz saygıyı ve sevgiyi bu şiiriyle kazandı. Dr. Yusuf Gedikli'nin kitabının son baskısında Şehriyâr'ın toplam 92 Türkçe şiiri yer almaktadır. Bu da Şehriyâr'ın Türkçe şiirlerinin bu güne kadar var olanlarının tümünün bir arada toplanmış halidir. Gedikli, 1996 yılına kadar gerek İran'da gerekse Azerbaycan'da yayınlanmış olan tüm şiirlerini bir araya getirerek yeniden yayınlamıştır.

İranlı kaynaklar: Şehriyâr'ın son derece hassas bir kalbinin olduğunu en ufak bir iyilik veya güzellik karşısında etkilenir ve aldanırdı ki haddi hesabı yoktu. Aynı ölçüde en ufak bir ilgisizlik ve kötülük karşısında son derece sıkıldığını yazar. İranlı kaynaklar şehriyarın edebî yönünü şu şekilde izah etmektedirler: “Firdevs’inin doğasını ve destansı ruhunu; Nizami'nin meclisleri süsleyişini, Sanayi'nin hikmetini, Mevlevi'nin irfanını, Sadi'nin inceliğini ve ifade gücünü; Hafız'ın sadakatini ve aynı zamanda gazellerindeki gizliliğini; İrec'in akıcılığı ve sadeliğini yansıtıyordu. Eserlerinin her biri duygusal, insani veya felsefi muhteva ve kapsam açısından ya da şairin kendine özgü tarzını göstermesi açısından değerli ve hatırı sayılır eserlerdendirler.”^[5]

Şehriyâr, 83 yıllık yaşamından sonra 18 Eylül 1988'de Tahran'da Mehr hastanesinde akciğer iltihabı ve kalp yetersizliğinden 1988 yılında vefat etmiş, Tebriz'de Şairler Mezarlığı'nda toprağa verilmiştir. Şairin ölüm günü, O'nun anısına, İran'da Milli Şiir Günü olarak kutlanmaktadır.^[6]

Şairin vefatından sonra 1992 yılında Kültür ve İslami İrşad Bakanlığı tarafından uluslararası düzeyde Tahran'da Üstat Şehriyar'ı Anma Konferansı düzenlenmiştir. Bu konferansa İranlı şair ve yazarların yanı sıra Azerbaycan, Türkiye, Tacikistan ve başka birkaç Ortaasya ülkesinden düşünürler ve Şehriyâr'ı sevenler de katılmıştır.

Şairin yetiştiği saha Güney Azerbaycan sahasıdır. Şair İran'ın Tebriz kenti civarında yaşayan Azeri-Türk asıllı bir şairdir. Farsça yazdığı şiirlerle İranlılar tarafından çok sevilerek İranlıların “Çağdaş Hafız” olarak nitelendirilebileceği kadar İran'da tanınan şair annesinin ısrarı ile Türkçe şiirler de yazmaya başlamıştır. Haydar Baba'ya selam şiirini ana dilinde yazarak Türk Dünyasının tamamında adını duyurmuştur. Şehriyâr, tasavvuf ile ilgilendiği gibi, Kur'an ayetlerini, levhalara yazarak, “Hat Sanatı”nda da söz sahibi olduğunu göstermiştir.

Hayatı ve şiirleri hakkında en kayda değer çalışmalardan birisi: Muhammed Hüseyin Şehriyar. 2005. Seçilmiş Eserleri. (Çev. H. Billuri) Bakı: Avrasiya Pres (Azerbaycan) künyeli eserdir.

Edebi Kişiliği:

Şehriyar'ın anne ve babası İran'da yaşayan i Azeri-Türk asıllı bir ailedir. Türk asıllı olmasına rağmen İran edebiyatçıları tarafından İran'ın Melik'üş-Şuera' sı olarak sıfatlandırılan şair, İranlılar açısından da çok önemli bir isim olarak görülmekte, Melik'üş-Şuera' olarak adlandırılmasının yanı sıra, günümüz İran şiirinin Hafız'ı, Sadi'si olarak değerlendirilmektedir.

Özellikle Haydar Baba'ya adlı şiiri bütün Türk dünyasında çok önemli bir yankı yaratmıştır. Bu yankıya Şehriyar'ın Haydar Baba'ya Selam adlı şiiri hakkında bir inceleme yapan Hasan Aydın şu şekilde temas eder “Azerbaycan Edebiyatında da büyük bir canlanmanın oluşmasına, insanların kendi edebiyatlarına önem vermesine, kendi yurtlarına karşı daha duyarlı olmasına yol açtı.”^[7]

Haydar Baba'ya Selâm şiiri çocukluk günlerini, köylerdeki gelenekleri, köy hayatını anlatan bir şiirdir. Şiirde duru, açık ve özlem dolu bir dille anlattığı hayat, herhangi bir Türk köyünün sosyal ilişkilerini, törelerini, geleneklerini aktarır.

Şehriyar'ın yetiştiği Güney Azerbaycan sahasında Hasanoğlu, Fuzûlî, Tebrizli Saib, Tesir, Vidadi Zakir ve Vakıf gibi önemli şairler yetişmiştir. Şehriyar bu halkanın tanınmış son şairidir. Şiirlerinde Azerbaycan edebiyatının dil özelliklerini, geleneksel şiir kültürünü, şekil ve söyleme biçimini başarıyla dile getiren şair içten ve yalın bir Azeri diliyle yazdığı şiirlerinde, atasözlerine, deyimlere, âşık tarzı şiirin kalıplarına ustaca yer vermiştir. Azerbaycan âşık şiirinin dil, sanat ve deyiş zevkini başarıyla idrak etmiş ve uygulamıştır. Söyleyiş doğallığı ve içtenliği ile haklı bir şöhrete ulaşmıştır. Şehriyarın şiirlerini kültürel değerler yönünden inceleyen Prof. Dr. İsa Özkan onun hakkında şu izlenimler içindedir: “Şehriyar, İran'daki Türk edebiyatında dili kullanma biçimiyle yenilikçi bir öncüdür. Âşık tarzı şiire, geleneksel söz kalıplarına, atasözleri ve deyimlere müracaatı ile yeni bir çığır açmış, Güney Azerbaycan Türkçesini ayağa kaldırmış, kültürü sanatkârane biçimde işleyerek mahallîden evrensele ulaşmıştır.”^[8]

Şairin gazel, kaside kıta türünde Türkçe ve Farsça yazdığı pek çok şiir bulunmaktadır. Şiirlerini dört ciltte toparlayan şehriyarın son çildi Türkçe yazdığı şiirlerinden oluşmaktadır. Şairin şiirleri ülkemizde de basılmıştır.

Şairin hayat tarzı, doğup büyüdüğü Tebriz, Huşgenab, Kayış-kurşak, Şengül-abad ve Azerbaycan Türklerinin yaşadığı diğer coğrafyalarla çevrelenir. XX. yüzyılın son çeyreğine kadar sözlü olarak yaratılıp yaşatılan kültür ile örf, âdet ve geleneklerin şekillendirdiği toplum düzeni, bu bölgenin hayat dinamiğini oluşturur. Onun şiirlerinde ses ve anlam mükemmel bir uyum içindedir. Şehriyar'ın şiiri, edebî bir form olmanın ötesinde, içinde şekillendiği coğrafya ve zihniyetin bütün kültürel değerlerini barındırır.^[9]

Şehriyar'ın şiirlerinde sosyal konular ve didaktik gayretlerde görülür. “Maarifimiz” adlı şiirinde geri kalmış ülkelerdeki eğitim sistemini eleştirmesi bu görüşümüze destek olacak şekildedir. Bu şiirinde Şehriyâr, eğitimdeki niteliksizlik yapıya, mankurtlaştırma-sömürgeleştirme sürecine dikkat çekmektedir. Şehriyâr'ın zarif söz incelikleri, Azerî ve Fars şiirine olan hâkimiyeti, ona özel bir şöhret, özel bir şiir vadisinde şiirler kazandırdı. İran İslam Cumhuriyeti Dini Lideri Ayetullah Hâmeney, Şehriyâr'ın sanatsal sorumluluğunu güzel bir biçimde şu şekilde beyan etmiştir: “Şehriyâr'ın en parlak hüneri, tarihi görevini tanımış ve tüm varlığıyla samimi bir şekilde yerine getirmiş olmasıdır.” Şehriyarın şiirlerini Türkiye'ye tanıtan Muharrem Ergin, şehriyar'ın edebi yönü ve önemi hakkında şu ifadeler de bulunmuştur. “Şehriyar'ın şiiri, adeta bir destan gibi, büyük bir Türk muhitinin seçkin kültür değerlerini çok canlı, renkli ve coşkun bir üslûp içinde aksettirmektedir.”

Kızı Meryem İran, FHA Fars haber ajansına verdiği demeçte babasının kişiliğini şu şekilde anlatmıştır: “Babam çok cömert biriydi, üniversiteden aldığı maaşı bile savaş zedelere hediye ederdi. Babamın kardeşi vefat etmişti ve babam henüz evlenmemişti ve bu yüzden kardeşinin çocuklarına bakıyordu ve sonunda da kardeşinin evini çocuklarına verdi.” Meryem'in verdiği bilgilere göre şaire Tahran da bir ev verilmek istenmiş Şehriyar evi kabul etmemiş ve bunun yerine ve kendisine bir iyilik yapılacaksa Türkçe yazdığı şiirlerin yayınlanmasına izin verilmesinin sağlanmasını talep etmiştir.^[10] Bu haberdeki ayrıntılar, şehriyar'ın Türkçeye ve diline verdiği değeri göstermesi bakımından son derece manidardır.

Şehriyarın şiirleri geleneksel değerleri modern ve içten bir yaklaşımla modern şiir dünyasına aktarma yönünden dikkat çeker. Azerbaycan bayatı, türkü ve âşık şiirinin şekil, içerik ve söylem biçimine yeni içerik unsurları ve söyleme özelliği kazandırdığı muhakkaktır. Şiirlerinde İran ve Azeri şairlerinin tekniklerine vakıf olarak Türk kültürüne ait folklorik zenginlikleri başarıyla uyarlayabilmesi, onu çok özel bir şair haline getirmiştir. Sözlerimizi Prof. Dr. İsa Özkan'ın, Şehriyar'ın edebi yönü hakkında yaptığı şu tespitlerle bitirelim: “Şehriyar'ın şiirini kalıcı kılan unsurların başında geleneksel kültürün fevkalâde ustalıklı işleme gelir. Onun şiirinde geleneksel kültür unsurları temel yapı taşıdır. Bu yapı taşı dinî kıssalar, Azerî âşık hikâyeleri ile özellikle Türk dilinin mecazları oluşturur.”^[11]

Şehriyar gazel, kaside, mesnevi ve kıt'a tarzındaki şiirlerde sergilediği yeteneğin dışında dört alanda büyük bir sanat örneği göstermiştir. Farsça yazdığı Ali ey rahmet abidesi renkli tabloların oluşturulmasında, kesin şairane vasıflarda Taht-i Cemşid adlı eseri, dili ve güncel terimleri ve argo dilini Haydar Baba'ya Selam eserinde kullanması ve duygusal eserlerin yaratılmasında Vay Anam ve Haydar Baba kıtaları, bu dört özelliğini yansıtır. Şehriyar'ın Farsça olarak 28 bin ve Azeri Türkçesinde 3 bini aşkın beyit şiiri bulunmaktadır.^[12]

KAYNAKLAR

- 1 http://tr.wikipedia.org/wiki/Muhammet_Hüseyin_Şehriyar
- 2 www.irankulturevi.com, Muhammed Huseyin Behcet-i Tebrizî, şehriyar
- 3 Prof. Dr. İsa Özkan, Şehriyar'ın Şiirlerindeki Kültrel Değerleri, Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Sayı 412, Ankara, s. 23–38.)
- 4 Dr. Yusuf Gedikli, Şehriyar ve Bütün Türkçe Şiirleri, Ötüken yayınları, s.115.
- 5 www.irankulturevi.com
- 6 www.irankulturevi.com
- 7 Hasan Almaz, Şehriyar'ın Türkçe Divanı ve Haydar Baba'ya Selam Şiiri Üzerine Bir Değerlendirme, www.karakoyunlu.net/
- 8 Prof. Dr. İsa Özkan, Şehriyar'ın Şiirlerindeki Kültrel Değerleri, Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Sayı 412, Ankara, s. 23–38.
- 9 Prof. Dr. İsa Özkan, Şehriyar'ın Şiirlerindeki Kültürel Değerleri, Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Sayı 412, Ankara, s. 23-38.
- 10 <http://www.tumgazeteler.com/?a=5563657&cache=1>
- 11 Prof. Dr. İsa Özkan, Şehriyar'ın Şiirlerindeki Kültrel Değerleri, Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Sayı 412, Ankara, s. 23–38.
- 12 Anonim, Şair Şehriyar'ın yaşamının bilinmeyen yönleri, <http://www.tumgazeteler.com/?a=5563657&cache=1>